

РОЗДІЛ 4 МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.521

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.19>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЯПОНСЬКИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПИТАННЯ РЕДУКЦІЇ ГОЛОСНИХ І ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ РІЗНОВИДІВ ПРАКТИЧНОЇ ТРАНСКРИПЦІЇ

THE FEATURES OF JAPANESE VOWELS' CONVERSION TO UKRAINIAN LANGUAGE: THE ISSUE OF VOWELS' DEVOICING AND TERMINOLOGICAL DISTINCTION OF PRACTICAL TRANSCRIPTION VARIETIES

Дементьєва Т.С.,

*orcid.org/0009-0009-6252-9368**викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

У статті розглядається важливість розмежування методів запису японської мови українською з точки зору націленості на різні категорії реципієнтів. Загалом можемо відмітити праці попередників як такі, що були покликани віднайти певну універсальну систему японсько-української практичної транскрипції, яка б задовольняла одночасно мову-джерело і мову-мету. Однак проведена нами попередня робота з дослідження особливостей японських голосних звуків продемонструвала неможливість такої універсалізації. Визначено, що головним критерієм вибору певної системи запису іноземних слів є ступінь ознайомленості читача з японською мовою та тип тексту: спеціальний чи неспеціальний. Проаналізовано різні існуючі способи передачі іноземної мови засобами національного алфавіту та встановлено, що в контексті японсько-української мовної пари через значні відмінності у деяких аспектах фонетичних систем обох мов доцільно використовувати два основні спрощені терміни: «транскрипція» і «транслітерація». При цьому слід враховувати, що обидва методи по суті є різновидами «практичної транскрипції», однак слугують різним цілям. Крім того, у статті висвітлено проблему редукції японських голосних та визначено, що це нехарактерне для української мови явище, втім, є поширеним в стандартній японській мові та, хоча не впливає на значення лексичних одиниць, є однією з особливостей вимови носіїв японської мови. У роботі проаналізовано способи запису таких звукосполучень у пропозиціях попередників та, враховуючи доцільність розмежування методів передачі залежно від комунікативної мети тексту, запропоновано авторський метод «транскрибування» і «транслітерації» японських глухих голосних українською мовою: наведені правила запису двох можливих випадків оглушення японських голосних у двох варіантах.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, голосні звуки, глухі голосні, редукція голосних, транскрипція, транслітерація.

The paper discusses the importance of distinguishing between methods of recording Japanese into Ukrainian in terms of targeting different categories of recipients. In general, we can note the works of our predecessors as those that were intended to find a certain universal system of Japanese-Ukrainian practical transcription that would satisfy both the source and target languages. However, our previous work on the study of the peculiarities of Japanese vowel sounds has demonstrated the impossibility of such a universalisation. It is determined that the main criterion for choosing a particular system of recording foreign words is the degree of the reader's familiarity with the Japanese language and the type of text: special or non-special. The paper analyses various existing ways of conversion a foreign language by means of the national alphabet and establishes that in the context of the Japanese-Ukrainian language pair, due to significant differences in some aspects of the phonetic systems of both languages, it is advisable to use two main simplified terms: «transcription» and «transliteration». It should be borne in mind that both methods are essentially forms of «practical transcription» but serve different purposes. In addition, the paper highlights the problem of reduction of Japanese vowels and determines that this phenomenon, which is not typical for Ukrainian, is, however, widespread in standart Japanese and, although it does not affect the meaning of lexical items, is one of the features of the pronunciation of Japanese speakers. The paper analyses the methods of recording such sound combinations in the sentences of predecessors and, taking into account the expediency of distinguishing between the methods of conversion depending on the communicative purpose of the text, proposes our method of «transcribing» and «transliteration» of Japanese voiceless vowels into Ukrainian: the rules for recording two possible cases of devoiced Japanese vowels in two variants are given.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, vowel sounds, devoiced vowels, vowel reduction, transcription, transliteration.

Постановка проблеми. Питання передачі японських звуків засобами української мови стоїть перед українськими вченими вже тривалий час, проте і досі не можна стверджувати про наявність оптимальної системи практичної транскрипції / транслітерації, яка б максимально точно передавала японське звучання, при цьому відповідаючи правилам українського правопису. Варто зазначити, що й дотепер існує проблема теоретичного розмежування методів передачі на письмі іноземної мови засобами національного алфавіту, як-от «транскрипція», «транслітерація», «практична транскрипція». Крім того особливо актуальним, на нашу думку, залишається питання відтворення такого явища, як редукція японських голосних, нехарактерного для української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть дослідженнями звукового складу та історії фонетичних змін у японській мові, зокрема проблематикою редукції голосних займалися такі відомі зарубіжні вчені, як Окада Хідео, Лоуренс Лабрюн, Джейсон Шоу, Кавахара Шігето, Кондо Маріко та багато інших. Серед українських науковців в цей же час фонетичні особливості японської мови досліджували Комарницька Т. і Комісаров К., Федоришин М., Бондаренко І., Рубель В., Бондар О. тощо. Їхні роботи присвячені в основному базовим оглядам особливостей японської фонетики, а також розробці методів транскрипції / транслітерації японської мови засобами української. На сьогоднішній день одним із найбільш ґрунтовних, серед відомих широкому загалу, порівнянь фонетичних систем японської та української мов є робота Коваленка О. «Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз» (2012). У цій праці автор аналізує фонетичні системи обох мов з урахуванням їхніх спільних і відмінних рис.

Постановка завдання. Проаналізувати особливості запису японських голосних українською мовою, зокрема детально розглянути питання можливості відтворення явища редукції голосних звуків. А також, маючи на меті вищезазначене, дати визначення та розмежувати такі методи передачі на письмі іноземної мови засобами рідної, як-от «транскрипція», «транслітерація», «практична транскрипція».

Виклад основного матеріалу. Ця стаття є продовженням нашої попередньої роботи [1], в результаті чого ми можемо більш повно охопити питання особливостей японської мови, пов'язаних з голосними звуками.

Як зауважують Комарницька Т. і Комісаров К. [2, с. 55], проблеми транскрипції і транслітера-

ції як такі стосуються насамперед сприйняття звукової форми японських лексичних одиниць в українському тексті реципієнтом, що не володіє японською мовою. Однак, ми вважаємо, що в контексті японсько-української мовної пари також важливою є диференціація понять і, відповідно, процесів транскрипції і транслітерації на практиці. Зручну, на нашу думку, термінологію щодо орієнтації між мовами можемо знайти в роботі Бондара О.: «Запозичення пов'язані з двома мовами – *мовою-джерелом*, в даному разі японською, і *мовою-метою*, в даному разі українською» [3, с. 6].

За Селівановою О., *транскрипція* (фонетична чи фонематична) – це спосіб передачі іншомовних слів у мові-меті, *на підставі звукового складу* слова у мові-джерелі [4, с. 624], тоді як *транслітерація* – це спосіб передачі іншомовних слів у мові-меті, *на підставі графічного складу* мови-джерела орієнтовно на графічну систему мови-мети [4, с. 625]. За Кочерганом М., *фонетична транскрипція* слугує для запису усного мовлення (правильної вимови чи фіксації реального звучання мовлення індивіда) з метою найточнішої передачі вимови без урахування графіки і правопису [5, с. 143], а *транслітерацією* є побуквенна передача текстів і окремих слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи [5, с. 145]. Таким чином, бачимо, що *транскрипція* має на меті якнайточніше передати оригінальне звучання слова, тоді як *транслітерація* більше адаптує іноземне слово до графічної системи мови-мети.

Стосовно використання допоміжних позначок, науковці зазначають, що для точного *транскрибування* всіх фонетичних особливостей використовується певна система діакритичних символів диференційних ознак фонем (м'якості, довготи, короткості тощо). Наприклад, довготу звука, яка є одним з предметів нашого дослідження японських голосних, прийнято позначати горизонтальною рисою над буквою або двокрапкою після букви [4, с. 624; 5, с. 143–144]. Натомість *транслітерація*, за Селівановою О., ґрунтується на абетці мови-мети, та припускає умовну тотожність літер у двох мовах [4, с. 625], відповідно, не передбачаючи використання додаткових діакритиків. Кочерган М. додає, що певне введення діакритичних знаків допускається: так, часто доводиться передавати іншою графікою прізвища, назви міст тощо, наприклад, Щербак – Ščerbak, Київ – Kyiv [5, с. 145], однак, на нашу думку, їх використання зумовлюється наявністю в абетці мови-мети по аналогії з уже відомим –

символ має бути знайомим пересічному читачеві. Отже, можемо підсумувати, що діакритики загалом супроводжують саме *транскрипцію* і небажані при *транслітерації*, що орієнтується лише на знаки, наявні в конкретному алфавіті.

Кочерган М. також зауважує, що *транслітерацією* нерідко називають і *практичну транскрипцію* іншомовних слів засобами національного алфавіту з урахуванням їх вимови [5, с. 145]. Комарницька Т. і Комісаров К. пояснюють: однією з основних вимог до *практичної транскрипції* є одночасно якомога точніше збереження звукового вигляду транскрибованого слова, його морфемної структури, графічних особливостей, фонемних протиставлень мови-джерела тощо. Часто ці вимоги неможливо задовольнити цілком, тож при створенні *практичної транскрипції* мовознавці зазвичай спираються на одну вимогу, яка, на їхню думку, є головною [2, с. 110]. Різні вимоги до *практичної транскрипції* зумовлюють появу різних варіантів запису слів. Деякі з отриманих варіантів ближчі до побуквенного написання в мові-джерелі (*транслітерації*), а деякі наближаються до оригінального звучання слів (*транскрипції*). Кочерган М. наводить такі приклади: в імені «Stanley» можуть по-різному передавати англійське «а», і так з'являються «Станлі» і «Стенлі»; одні й ті самі слова в різний час записувалися з різними варіантами передачі грецької «ф», таким чином маємо «Афіни» й «Атени», «кафедра» й «катедра» тощо; а прізвище «Jones» може передаватись як «Джонс», «Джонз» і «Джоунз». Однак, «останнім часом помітна тенденція передавати іншомовні власні назви ближче до їх звучання», що досягається за рахунок допущення порушення правил правопису [5, с. 145–146]. Коваленко О. (цит. по: Прадід Ю., 2000, с. 638) також зауважує, що правила будь-якої *практичної транскрипції* передбачають використання літер українського алфавіту і графіки без додаткових іншомовних графічних символів, а також дотримання чинних правил читання (допускається неправильне або незвичне вживання українських графем, якщо це не заважає прочитанню слова) [6, с. 209–210].

Таким чином, бачимо, що *практична транскрипція* займає проміжне положення між *фонетичною транскрипцією* і *транслітерацією*: одночасно намагається максимально зберегти оригінальне звучання і структуру запозиченого слова і при цьому адаптуватися до мови-мети без залучення додаткових діакритичних знаків, що робить її більш універсальним засобом передачі іноземних слів. Однак при цьому звуковий склад

і графічна система мови-джерела і мови-мети можуть конфліктувати, як зокрема у випадку з японсько-українською мовною парою, що, як можемо бачити на практиці, зумовлює варіації у написанні слів з японськими звуками і їх сполученнями, яких українська мова не має. З цією особливістю пов'язана й низка спроб українських японознавців створити оптимальні для української мови системи запису японських слів, які більшою мірою можна назвати системами *практичної транскрипції*, оскільки науковці намагалися врахувати особливості обох мов і розробити переважно дещо універсальне. При цьому в деяких питаннях ці системи значно різняться, залежно від, як зазначалося вище, вимог, які науковці ставили до власних розробок.

Однак попередня робота з дослідження японських звуків і їх сполучень виявила, що через значні відмінності у фонетиці й графіці обох мов деякі особливості японських голосних без використання спеціальних допоміжних символів відтворити українською мовою неможливо. Відповідно, вважаємо, що на даному етапі неможливо створити єдину універсальну систему, яка би повністю задовольняла оригінальне японське звучання і при цьому ідеально, наскільки це можливо, вписувалася в українську мову. Відтак постає необхідність розрізняти не лише методи запису японських слів, а і реципієнтів, на яких цей запис буде спрямовано, та типів текстів, в яких цей запис буде використано.

Під різними типами реципієнтів ми загалом маємо на увазі дві основні категорії: особи, що володіють японською мовою (або знаходяться на етапі її вивчення) і особи, які зовсім не знайомі з японською мовою. Відповідно різнитимуться і тексти, з якими ці реципієнти стикаються. На перших розрахована здебільшого спеціальна наукова чи навчальна література (навчальні книги, словники, наукові журнали тощо), яка вимагає точності запису оригінальних японських слів, а саме їх транскрипції. Транскрибоване слово має бути можливо конвертувати у зворотному порядку, і отриманий варіант (який пройшов шлях запису японська-українська-японська) має точно відповідати оригіналу. Друга категорія осіб, яка цілеспрямовано не цікавиться вивченням японської мови, зустрічає японські слова переважно у неспеціальній літературі: художній, розважальній, науково-популярній; у ЗМІ, блогах, на вивісках, в меню ресторанів тощо (часто це імена, географічні назви, найменування закладів і установ, назви страв, свят, культурних об'єктів і феноменів та загалом будь-яких речей, національний

колерит яких буде краще збережений за допомогою транскрипції / транслітерації, ніж описовим методом). Комарницька Т. і Комісаров К. справедливо зауважують, що в таких випадках наявність спеціальних діакритичних знаків для позначення деяких фонетичних явищ, які вимагає транскрипція, є незвичною та надмірно деталізованою [2, с. 111]. Пересічний читач вірогідно не зрозуміє незнайомих символів, і слову буде важко закріпитися в мові, з погляду на форму тих запозичень з японської мови, які вже присутні в українських словниках.

Таким чином, враховуючи вищенаведені дані, можемо говорити про необхідність двох окремих систем запису японської мови українською. Фактично обидві вони будуть серединною *практичною транскрипцією*, однак задовольнятимуть різні вимоги. Відповідно, система для використання в спеціальній літературі (більш точна, з використанням діакритичних знаків, яка враховуватиме структуру слів та більшість нюансів вимови, але при цьому не буде настільки складною, як запис за допомогою символів міжнародного фонетичного алфавіту (МФА)) буде більше наближена до поняття *фонетичної транскрипції*, а система для використання пересічними читачами (більш спрощена, яка зберігатиме, по можливості, особливості японської вимови, хоча може неточно передавати структуру слова, і буде зручною для ширшого використання у неспеціальній літературі) більше співпадатиме з правилами *транслітерації*. Саме тому для зручності ми пропонуємо диференціювати їх спрощено саме як *транскрипцію* і *транслітерацію*. У деяких питаннях ці системи збігатимуться, а подекуди різнитимуться. Крім того при *транскрипції* звуків ми беремо їх у квадратні дужки, а при *транслітерації* – у лапки чи взагалі не оформлюємо. Так, наприклад, у попередній роботі ми розглядали таку «проблемну» особливість японських звуків як «збіг голосних» і визначили, що переважна більшість наведених нами буквосполучень для запису японських слів українською підходять як для *транскрипції*, так і для *транслітерації*, однак у такому випадку, як зі словом 先生 (せんせい), *вчитель*, маємо розмежування: *транскрипція* [сенсē] і *транслітерація* «сенсей» [1, с. 191].

Зокрема, на нашу думку, варто застосовувати таке розмежування способів запису у випадку передачі японських глухих голосних українською мовою.

Явище редукції японських голосних періодично збиває з пантелику, і в тому самому тексті ми можемо побачити чи почути одночасно скоро-

чені голосні в одному слові (さすけ → «Саске») і повнозвучні в іншому (あかつき → «Акацукі»), хоча в оригіналі обидва слова містять глухі голосні, які редукуються.

На рівні фонетичної реалізації деякі голосні можуть різко скорочуватись і навіть ставати майже нечутними, наприклад, /i/ та /y/ мають тенденцію до оглушення ([i], [ɯ]); прим. авт.: фонетична транскрипція тут і далі наведена за МФА) між глухими приголосними. Досить часто попередні фрикативи замінюють їх зовсім. Кінцевий ненаголошений /су/ дуже часто скорочується до [s] [7, с. 118]. Редукція (оглушення) голосних характеризує більше діалекти Канто і Кіюшю, в токійському діалекті вона є майже обов'язковою, за винятком випадків, коли кілька голосних, що можуть піддаватися редукції, зустрічаються у послідовних морах [8]. Глухі голосні позначаються на письмі так само, як і повноголосі; вони не мають функції розрізнення значення слів. З іншого боку, українські голосні завжди вимовляються повнозвучно, оскільки в українській мові глухі голосні відсутні [6, с. 202–203].

Лоуренс Лабрюн [8], Джейсон Шоу і Кавахара Шігето [9] зауважують, що за певних умов приглушуватися можуть усі п'ять голосних, однак головним чином це відбувається з голосними високого підняття /i/ та /y/ у двох наступних контекстах:

1) коли голосний (наголошений або ні) стоїть між двома глухими приголосними (сюди також відноситься зникнення голосного у першій частині подвоєння приголосних): ひく [çikɯ], *тягнути*; がくしゃ [gakuçɕa], *учень*; つき [tsuɕki], *місяць*; さんかくけい [sanɕakuçke:] → さんかくけい [sanɕakke:], *трикутник*.

2) коли голосний ненаголошений і стоїть після глухого приголосного перед паузою: かる [karasɯ], *ворон*; あき [aki], *осінь*; けち [ketɕi] *скупість*. Однак вважаємо за потрібне прокоментувати друге правило: наведені науковцями приклади іменників у орфоепічному словнику NHK (2016) позначені як такі, що не мають редукції голосних [10]. З іншого боку, до цього правила відносяться і всі дієслова у нейтрально-ввічливому стилі. Шоу і Кавахара додають, що окрім вищезазначених позицій у слові на ймовірність редукції можуть впливати й інші фактори, як лінгвістичні, так і соціальні [9, с. 2]. Зокрема результати їх дослідження за допомогою електромагнітної артикулографії продемонстрували вплив на ймовірність видалення голосного /y/ фрикативної артикуляції – видалення частіше спостерігається після приголосного [ɕ] (автори визначають його як [ʃ]), ніж після [f], – а також

індивідуальних відмінностей у чутливості до оточуючих приголосних [9, с. 41].

Крім того редукація може призвести до повного видалення вокального елемента, що особливо очевидно, коли голосні високого підняття /i/ та /y/ трапляються після фрикативів, особливо в кінцевій позиції слова. Наприклад, した [eta], *nid*; ~です [des] (*допоміжне дієслово у нейтрально-ввічливому стилі*), ~ます [mas], (*закінчення дієслів у нейтрально-ввічливому стилі*). Однак при цьому голосний не можна вважати видаленим на фонологічному рівні: навіть у таких різких прикладах мора, що містить глухий (беззвучний) голосний, зберігає свою просодичну вагу і все ще вважається однією одиницею ритму. З іншого боку, якість скороченого голосного можна відновити за артикуляцією приголосного, який стоїть перед ним – ряд японських приголосних фонем має специфічні алофони перед голосними високого підняття, і ці алофони зберігаються, навіть якщо голосний повністю видалено. Таким чином, у скороченій формі [tʃki] (つき, *місяць*) наявність афrikатного алофону [tʃ] фонемою /t/ свідчить про присутність /y/, єдиного голосного, який ініціює таку реалізацію [8; 9; 10]. Також багато вчених зазначають, що редукація не може відбуватися одночасно в двох сусідніх морах, але існують винятки. Наприклад, ばくちく (*нетарда*) може звучати як [bakutʃiʃku] або [bakutʃiʃku], але ніколи як [bakutʃiʃku]. Можна також згадати екстремальний приклад つくつくぼうし [tʃukʃutʃukʃo:ei], (*різновид*) *цикади*, який може містити послідовність чотирьох мор з глухими голосними [8; 10].

Отже бачимо, що питання редукації японських голосних є досить складним і навіть іноді непередбачуваним, оглушення притаманне стандартній японській мові, однак є лише варіацією вимови, оскільки не впливає на значення слів. На практиці при перекладі неспеціальної літератури перекладачі часто дозволяють собі опускаючи зредукований голосний, наприклад, в іменах: «Асука» → «Аска», «Цукуру» → «Цкуру» тощо, однак це відбувається несистематично. Однією з причин, яка нам зустрічалася в якості аргументації такого запису, є те, що скорочена форма сприймається краще через більшу милозвучність і уникнення зайвих асоціацій, особливо в іменах, які містять звукосполучення «сука / ска», «суке / ске», «сукі / скі».

У працях наших попередників щодо цього питання знаходимо діаметрально різні думки. Так, Федоришин М. пропонує пропускати літеру «у» в складах перед глухими приголосними

(«сукосі» → «скосі», «куцу» → «кцу»), а склад «сі» (прим. авт.: し «ші») перед глухими приголосними передавати як «сь» («сікасі» → «ськасі», «сіта» → «сьта», «кімасіта» → «кімасьта») [11]. Бондаренко І. пропонує редукацію японських голосних, «що, як правило, відбувається між приголосними [k], [s], [t], [p], [h], а також після [s] на кінці деяких словоформ» позначати бревісом (˘) над відповідними літерами ([уцукусі], [бсүторіа-дзін], [десу], [-масу]) [12, с. 84]. Коваленко О. пропонує записувати глухі голосні [i] та [u] так само як дзвінки /i/ та /y/, але ніколи не читати наголошеними [6, с. 210]. Рубель В. питання редукації голосних у своїй роботі не піднімає, однак серед наведених ним прикладів можемо знайти таке слово як «чігаімас» [13, с. 153], що теоретично демонструє позицію науковця щодо запису редукації кінцевого /y/ в дієсловах нейтрально-ввічливого стилю. У роботі Комарницької Т. і Комісарова К. також відсутні певні пропозиції щодо передачі редукованих голосних, однак знаходимо безліч прикладів авторської транскрипції, на базі чого можемо резюмувати: вчені підтримують збереження літер на позначення глухих голосних всередині слів, однак опускають редукований кінцевий /y/ в дієсловах нейтрально-ввічливого стилю та у допоміжному дієслові です (出発した /шюппацушіта/, 学生たちに /гакусейтачі-ні/, 好きだ /сукі да/, але 参ります /маірімас/, 見ています /міте імас/, 買ったのです /катта но дес/) [2, с. 254–283].

Однак, на нашу думку, кожен з цих підходів має певні недоліки. Такі форми, як «шьякаші», «шьята» і «кімасьта» є надзвичайно незручними для читання. Варіант з бревісом може підійти лише для *транскрипції*, але не для *транслітерації*, а також можлива візуальна чи друкарська плутанина бревіса з макроном, хоча ці символи несуть протилежні функції відображення короткості й довготи голосних. При збереженні усіх літер, як у третій пропозиції, досить вірогідно, що пересічний читач, не знайомий з особливостями японської мови, не знатиме, де стоїть наголос у слові іноземного походження, який з голосних варто скоротити, і, відповідно, читатиме нове слово з повним ігноруванням редукації. А такий запис, як в останньому варіанті, вважаємо, може створювати деяку плутанину, оскільки літера «у» опускається лише в частині випадків.

Тим не менш, збереження літер, що позначають глухі голосні, видається нам найкращим варіантом, однак лише при *транскрипції*. Враховуючи також, що глухі японські голосні не зникають зовсім, навіть коли стають нечутними,

ми пропонуємо залишати їх при *транскрибуванні*, але супроводжувати символом на позначення глухоти. МФА пропонує для цих цілей підрядковий символ у вигляді кола ([i̥], [u̥]) [7, с. 118], також вище вже був згаданий брев'іс ([i̥], [y̥]). Проте, на наш погляд, простішим для використання на практиці символом, знайомим усім японознавцям, навіть початківцям, як такий, що перетворює звук на глухий, є *хандактен*. Так, по аналогії з записом звуку *бідакуон* (カ[◦]) при транскрибуванні теоретично можливо використовувати нарядковий діакритичний знак кола («градус»), схожий на *хандактен*, або сам *хандактен* після літер, що передаватимуть глухі японські голосні, наприклад, あした [аші[◦]та], *завтра*; すき [су[◦]кі], *подобається*; はんだくてん [хандаку[◦]тен], (*діакритичний знак оглушення*) *хандактен*.

Що стосується *транслітерації*, на нашу думку, немає проблеми в тому, щоб опускати редукований голосний «у», особливо коли велика кількість перекладачів на практиці вбачає такий запис більш милозвучним. До того ж, пересічний читач із досить низькою вірогідністю поставить перед собою завдання віднайти оригінальне японське звучання *транслітерованої* власної назви, але особа, вже знайома з японською мовою, не матиме труднощів у відновленні «зниклого» звуку. Однак це не стосується літери «і», оскільки навіть при оглушенні звуку [i̥] попередній приголосний залишається пом'якшеним. Якщо забрати літеру «і» повністю, при записі українською мовою це пом'якшення зникне, однак якщо замінити «і» на більш короткий «ь», як було згадано вище, вважаємо, це може сильно ускладнити прочитання слова. Таким чином ми можемо *транслітерувати* вищенаведені приклади як «ашіта», «скі» і «хандактен», а слово 行きます (йду) можемо *транскрибувати* як [ікімасу[◦]] і *транслітерувати* як «ікімас».

Єдиними винятками, що теоретично не будуть записуватися з опущенням /у/ при редуції, можуть виступати реалії, які активно просочуються в українську мову чи вже зафіксовані в українських словниках. Однак, як зауважує Бондар О. [3, с. 5–6], більшість таких запозичень ще не пройшли всі етапи закріплення в українській мовній системі. Так, можемо пригадати, наприклад: ふすま [фу[◦]сума], (*роздвижні двері з дерева і паперу*) *фусума*; 布団 [фу[◦]тон], (*традиційний японський матрац*) *футон*; 尺八 [шяку[◦]хачі] (*бамбукова флейта*) *шякухачі*; 幕府 [баку[◦]фу] (*військова адміністрація на чолі з шьогуном*) *бакуфу*; а також топоніми: 徳島 [току[◦]шіма] *Токушіма*; 福島 [фу[◦]кушіма] *Фукушіма*;

福井 [фу[◦]куї] *Фукуї*; 福岡 [фу[◦]куока] *Фукуока* тощо. Наведені реалії вже достатньо «на слуху» серед певних кіл українських читачів у формі з повнозвучними голосними, хоча реальна вимова цих слів в стандартній японській мові демонструє сильне оглушення /у/, що підтверджується й орфоепічним словником («фсума», «фтон», «шякухачі», «бакфу», «Токшіма», «Фукушіма», «Фукуї», «Фукуока» тощо) [10]. Крім того можемо пригадати слово «сеппуку» (*ритуальне самогубство*), яке в оригіналі [10] також піддається редуції голосного (せつぷく [сеппу[◦]ку]), однак при вилученні літери «у» отримуємо звукосполучення, надзвичайно важке для вимови («сеппку»), що точно не сприятиме поширенню використання такої форми у мовленні.

З іншого боку, ми не можемо заперечувати природність запозичень з редуцією, що підтверджується такими прикладами, як-от «крикша» (*візок для одного-двох пасажирів, який тягне чи везе людина*) чи «нецке» (*мініатюрна декоративна фігурка з наскрізним отвором*). Ці слова є одними з найдавніших запозичень і зафіксовані у низці словників (Словники іншомовних слів 1955 [14], 1974 [15], 2000 [16], 2006 [17] років та багатотомні СУМ-11 (1970 1980) [18] та СУМ-20 (з 2010 року по теперішній час) [19]). Якщо ж розглядати структуру [10] цих реалій, бачимо відображені українською мовою редуцію /у/ в 根付 [нецу[◦]ке] і навіть редуцію /і/ в «крикші», утвореному від 人力車 [джінрікі[◦]шя]. Можемо пригадати й ім'я японського письменника Акутагави Рюноске, яке не набуло поширення у формі «Рюносукє».

Висновки. Наша робота з японськими голосними звуками на даний момент демонструє необхідність розмежування методів їх запису українською мовою, оскільки через різницю між фонетичними системами японсько-української мовної пари, на нашу думку, створення універсальної системи практичної транскрипції неможливе. Таким чином, залежно від типу реципієнта, на якого спрямований текст, на практиці ми розділяємо спрощені поняття *транскрипції* і *транслітерації*, які в контексті японсько-української фонетики фактично обидва є різновидами практичної транскрипції, однак де в чому різняться, оскільки задовольняють різні вимоги. Також ми детально розглянули таку особливість японських голосних, як редуція, і відзначасмо цей аспект як такий, що вимагає розмежування методів запису українською мовою. На додачу, проведений нами аналіз демонструє, що особливості української мови дозволяють майже завжди передавати глухий японський /у/ вилученням від-

повідної літери. На базі цього можемо вивести наступні правила **транскрибування / транслітерації** українською мовою мор, що містять глухі голосні звуки.

Глухі голосні (редукція)

/i/ → [i°], «і»: 明日 (あした) [аші°та], «ашіта»;
北 (きた) [кі°та], «кіта».

/u/ → [y°], при **транслітерації** опускається: 月 (つき) [цу°кі], «цкі»; 靴 (くつ) [ку°цу], «кцу»; 雨

です (あめ.です) [аме десу°], «аме дес»; 食べます (たべます) [табемасу°], «табемас».

Нарешті зауважимо, що деякі фонетичні аспекти японських голосних досі становлять проблему при передачі їх українською мовою: одним з таких вкрай важливих відкритих питань лишається запис японських довгих голосних. Ми плануємо розглядати це в наших подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дементьєва Т., Вознюк Г. Особливості передачі японських голосних звуків українською мовою: питання відповідників і «дифтонгів». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73), № 5. С. 184–192.
2. Комарницька Т., Комісаров К. *Сучасна японська літературна мова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Т. 1. 320 с.
3. Бондар О. Японські запозичення в українській мові: правила написання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2012. № 18. С. 5–9.
4. Селіванова О. *Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Кочерган М. *Вступ до мовознавства: Підручник*. Київ: Академія, 2001. 368 с.
6. Коваленко О. Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз. *Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. 2012. Т. XXIX. С. 197–215.
7. Okada Hideo. Japanese. *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet* / ed. by International Phonetic Association. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 117–119.
8. Labrune Laurence. *The phonology of Japanese: rev. and updated ed.* Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p.
9. Shaw Jason, Kawahara Shigeto. More on the articulation of devoiced [u] in Tokyo Japanese: effects of surrounding consonants. *Phonetica*. 2021. P. 1–47.
10. NHK日本語発音アクセント新辞典 / ed. by NHK放送文化研究所. 東京: NHK出版, 2016. 1764 p.
11. Федоришин М. *Українська транскрипція японської мови. Методичний посібник з основ японського письма: фонетична транскрипція*. Львів: Львівська політехніка, 1994. 27 с.
12. Бондаренко І. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту. *Записки з українського мовознавства*. 1999. № 7. С. 77–88.
13. Рубель В. Транскрибування японських слів засобами української мови: проблеми і пропозиції. *Східний світ*. 2009. № 4. С. 151–156.
14. Словник іншомовних слів / ред.: І. Льохін, Ф. Петров. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1955. 829 с.
15. Словник іншомовних слів / ред. С. Мельничук. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1974. 776 с.
16. Словник іншомовних слів / уклад.: С. Морозов, Л. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
17. Биби́к С., Сьута́ Г. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / ред. С. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
18. Словник української мови: в 11-и томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
19. Словник української мови: в 20-и томах. Київ: Наукова думка, 2010–2022.